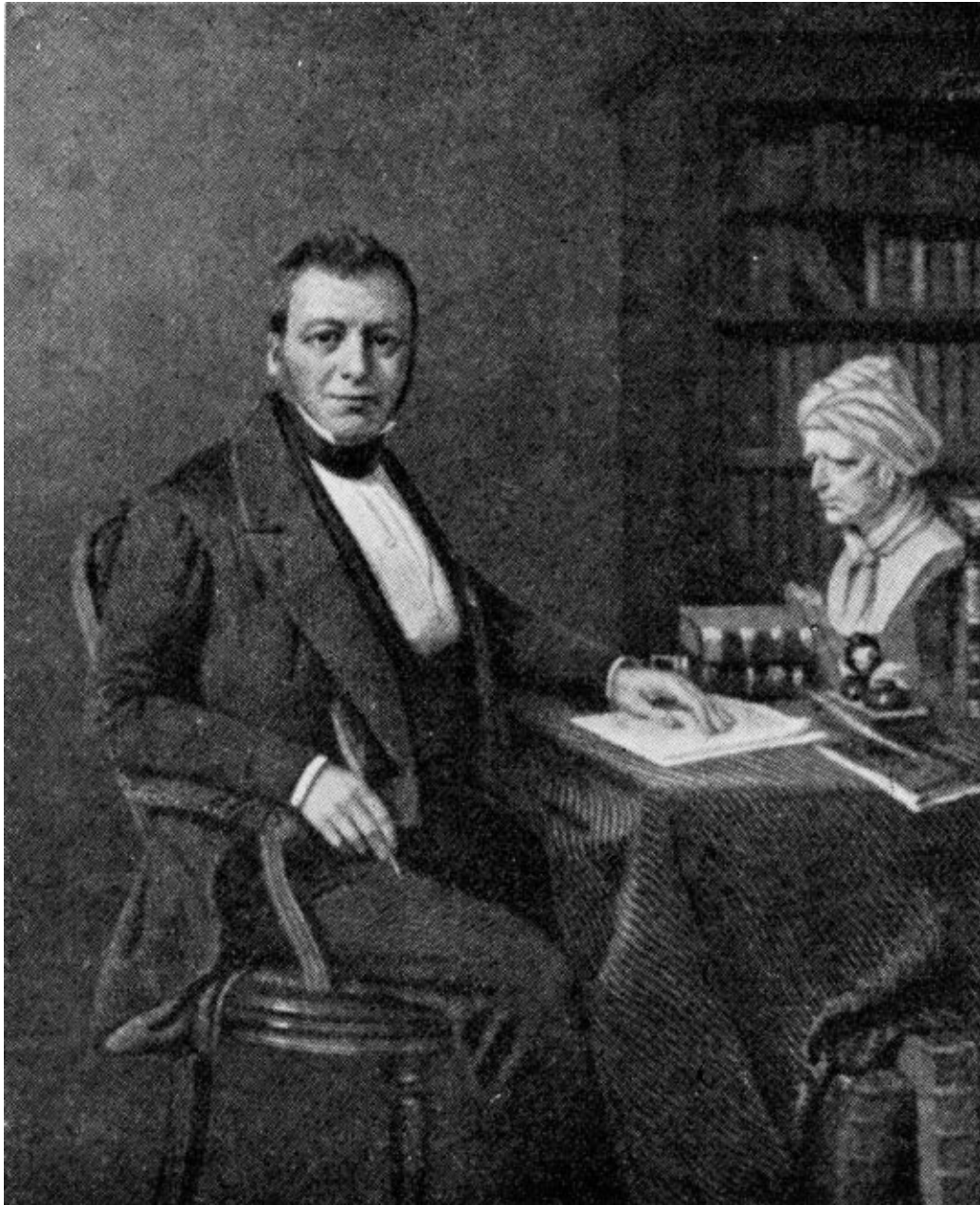

© JEAN KOENE 1998

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, gekopieerd of overgenomen,
zonder de schriftelijke toestemming van de schrijver.

Da Costa's 'bezwaren tegen den geest der eeuw'

Isaac da Costa (1798-1860)

DA COSTA'S
'BEZWAREN TEGEN DEN GEEST DER EEUW'
(Samenvatting)

In 1823 publiceerde Isaac da Costa (1798-1860) zijn geruchtmakende boek 'Bezwaren tegen den Geest der Eeuw'. Hij schreef dat werk om het alom heersende 'vooordeel' te bestrijden, dat de negentiende eeuw beter zou zijn dan de voorafgaande eeuwen. Niets was minder waar, meende hij. In zijn ogen was het gewoon belachelijk dat zijn tijdgenoten zich verheven voelden boven vroegere geslachten en dat zij zich spottend uitlieten over alles wat in het verleden als waar en heilig werd beschouwd. Het 'hoovaardige gevoelen' dat daarachter stak was volgens hem ongegrond en gevaarlijk. De negentiende eeuw was wel anders dan de voorafgaande eeuwen, maar zeker niet beter! In de zogenaamde beschaving waarop de negentiende-eeuwer zich beriep, kwam duidelijk 'de geest des kwaads' tot uitdrukking.

BEKNOPTE INHOUD

De schrijver van de *Bezwaren tegen den Geest der Eeuw* (1823) richt zich niet tot de nieuwlichters van zijn tijd, maar tot de trouwe aanhangers van de ouderwetse hervormde godsdienst. Alleen bij het godgetrouwe en Oranje-gezinde deel van het Nederlandse volk hoopt hij gehoor te vinden voor zijn ernstige waarschuwingen. Nieuwlichters zullen er doof voor zijn.

De inhoud van zijn gloedvolle betoog geef ik hieronder in grote lijnen en dus zeer beknopt weer, in mijn eigen woorden, in zeer vrije hertaling. Slechts hier en daar citeer ik hem letterlijk, om de couleur locale tot haar recht te laten komen. Da Costa spreekt:

GODSDIENST

De wijsbegeerte van deze tijd (± 1825), waaraan de schijnvorderingen van het menselijk vernuft te danken zijn, heeft zich tot taak gesteld het bijgeloof te bestrijden. Dat zou heel mooi zijn, als onder bijgeloof allerlei vormen van afgodendienst werden verstaan. Maar zo is het niet. Wat de de wijsgerige wereldverbeteraars bijgeloof noemen, is niets anders dan het traditionele geloof in de goddelijke openbaring. Voor hen heeft de oude godsdienst afgedaan en plaatsgemaakt voor het geloof in de volmaakbare mens. De menselijke Rede geldt voortaan als het hoogste goed en de mens zetelt op de troon van God.

Het diep verankerde 'geloof aan Gods onbepaalde en vrijmachtige Voorbestemming in de Uitverkiezing der begenadigden door Jezus Christus' – anders gezegd: de predestinatie – wordt tegen-

woordig als bijgeloof betiteld. En het godsdienstige gevoel, 'dat zoo zeer ter verheerlijking Gods en ter vernedering van den mensch strekt', wordt afgedaan als de vrucht van bijgeloof. Het onaantastbare leerstuk van de predestinatie, dat op gezag van de apostel Paulus 'alle eigen rechtvaardigmaking en alle rechtheid van 's menschen vrijen wil ontkent en uitsluit', wordt door de verlichte geesten op een gruwelijke manier bespot.

Het ergste is nog dat het geloof niet alleen door buitenstaanders wordt aangevallen, maar ook door mensen die zich nog als lid van de christelijke geloofsgemeenschap beschouwen. De fundamentele geloofspunten van het christendom – de godheid van Christus, de erfzonde en de 'verzoening' – worden door de nieuwlichters in twijfel getrokken en verworpen.

Ook in vroeger dagen zijn de waarheden van het christelijk geloof vaker weersproken, maar toen werden degenen die zich daaraan schuldig maakten zonder meer als ketters aangewezen. Nu worden zij geprezen als verlichte geesten. In feite zijn die verlichte geesten vijanden van het christendom. Zij willen immers de mens verheffen tot een wezen dat over een vrije wil beschikt en beslissingen kan nemen op grond van de rede. Hun opvattingen zijn al zo wijd verbreid, dat er sprake is van een 'toenemend verval van de Godsdienst'. Vervalsingen en dwaasheden worden bedacht en via de drukpers wereldkundig gemaakt. Aan de leer van het Christendom werd eertijds al het leven benomen door Socinus en de zijnen, die het christendom degradeerden tot een 'voortreffelijk wijsgerig stelsel', maar de 'vrijheid- en verlichtingschreeuwers' gaan nog veel verder. Voor hen is de naam christendom op zichzelf al onverdraaglijk. Uit hun geschriften blijkt, welke afschuwelijke opvattingen zij koesteren over God en godsdienst.

ZEDELIIKHEID

De negentiende eeuw munt uit door ongodsdienstigheid. De zedelijkheid, die steunt op de godsdienst, heeft daaronder zwaar te lijden. Zedelijkheid die los staat van de godsdienst, kan wel dienen tot instandhouding van de maatschappij, maar ze richt het oog van de mens niet op het bovennatuurlijke. Waartoe de zuiver menselijke zedelijkheid leidt, is wel zichtbaar geworden tijdens de Franse revolutie. Die was immers voorbereid door de goddeloze Voltaire, door Rousseau en door Diderot met zijn encyclopedisten. Hun boeken, die hun weg vonden door heel Europa en door Jan en Alleman werden gelezen, hebben de zielen totaal bedorven. Naast hen waren er nog figuren zoals de romanschrijver August Lafontaine, de dichter Lord Byron en de 'neölogen' uit Duitsland, die onaanvaardbare theorieën verkondigden over het huwelijk. Hun godlasterende, zedeloze en oproerige geschriften kwamen in handen van een groeiend aantal lezers en lezeressen. De zedeloosheid is nu, in de negentiende eeuw, groter dan ooit. De bevolking van Parijs levert daarvan wel het meest overtuigende bewijs, door zich schuldig te maken aan de schandelijkste vormen van ontucht. In Parijs wordt als het ware een wedstrijd gehouden in het maken van onechte kinderen. Vroeger werd de zedeloosheid tenminste nog verborgen, tegenwoordig speelt ze zich in het openbaar af.

VERDRAAGZAAMHEID EN MENSELIJKHEID

'Verdraagzaamheid' is nu het toverwoord. Met die term in het vaandel trekt men ten strijde tegen iedereen die niet met het verlichtingsideaal instemt. Verdraagzaamheid! De bewoners van gevange-

nissen en tuchthuizen zouden maar wat graag zien, dat zij verdraagzaam werden behandeld en de vrijheid kregen om naar hartelust te plunderen en te moorden.

De verdraagzaamheid die momenteel bepleit wordt, komt voort uit onverschilligheid en laffe toegeeflijkheid. Vorsten, ouders en leraren worden opgeroepen om zich niet te bekommeren om de vraag wat hun onderdanen, kinderen en leerlingen geloven. Belangrijk is slechts dat zij de rechten van de burger leren respecteren. De plichten van de christen zijn niet meer in tel bij de liberale en radicale hervormers. Het meest onbeschaamd in dit verband zijn de uitlatingen van de Engelsman Robert Owen, die de zedelijkheid wenst te bevorderen door uitschakeling van de godsdienst. Owen wil een einde maken aan de armoede en de ondeugd, maar gaat daarbij uit van het 'afschuwelijke en tevens belachelijke beginsel' dat de godsdienst de oorzaak is van alle ellende. Wat voor de godsdienstigheid in de plaats komt is een onbekommerde pluk-de-dag-mentaliteit: 'Laat ons eten ende drinken, want morgen sterven wij'.

De tegenwoordig verkondigde verdraagzaamheid brengt overal het volk in beroering en in verzet tegen de bestaande overheid. De enige rechten die nog mogen gelden zijn de rechten die uit de koker komen van 'oproerige, dwaze en eerlooze filosofen'. 'O, welk eene heerlijke verdraagzaamheid, die gepredikt is door de Ongodisten van alle Natiën!'

En dan dat begrip 'menschelijkheid'. Daar wordt tegenwoordig zo vaak een beroep op gedaan, waarbij men dan maar even vergeet wat onder het mom daarvan werd uitgevoerd door Robespierre, Marat en Danton. Van het verleden heeft men blijkbaar niets geleerd, want men blijft schermen met het woord 'menschelijkheid'. Onze houding tegenover de misdaad verandert erdoor. Vroeger werden boosdoeners zwaar gestraft, maar in de tegenwoordige tijd, met zijn geheel eigen begrip van menschelijkheid, kan dat niet meer en wordt 'met eene lafhartige laauwheid de openbare rustverstoorder slechts ten halve' getemd. Ondanks alle mooie praatjes is onze tijd onmenselijker en wreder dan alle voorafgaande tijden. Van zelfopoffering wil men niets meer horen.

Onbegrip heerst alom. Nu zijn er ook al mensen die wensen dat de slavernij wordt afgeschaft. Een hersenschim natuurlijk. Slavernij is een gevolg van de Goddelijke ordening en komt de slaven alleen maar ten goede. De 'neger, wien de door hem bepaalde orde aan den naar lichaam en geest verre boven hem verheven blanken heeft dienstbaar gemaakt, geniet daartegen eene veiligheid, eene welvaart' die menige vrije moet missen.

De verkeerde denkbeelden over de slavernij komen voort uit misplaatst medelijden met mensen die nu eenmaal een ondergeschikte plaats moeten innemen. Men wil kennelijk niet inzien, dat de hedendaagse slaven moord en doodslag zouden begaan, als zij in vrijheid werden gesteld.

In feite wordt onze tijd gekenmerkt door onverdraagzaamheid en onmenselijkheid, de grondeigenschappen van de mens. Alleen God kan ons het goede laten doen. Al het goede dat ooit door de mens tot stand is gebracht, kwam niet voort uit zijn eigen voortreffelijkheid, niet uit zijn eigen kracht; het is uitsluitend te danken aan de invloed van de 'Hemelschen Meester'.

SCHONE KUNSTEN

Een 'verlichte' eeuw als de onze hecht natuurlijk meer waarde aan de ontwikkeling van kunsten en wetenschappen dan aan de godsdienst en de zedelijkheid. Maar kunsten komen alleen tot bloei op goddelijk en niet op menselijk bevel. Het opmerkelijke is dan ook, dat in de 'duisternis' van het verleden de kunst betere resultaten boekte dan in onze tijd. Het verleden bracht kunstenaars voort die in latere tijden nooit werden overtroffen. Maar die kunstenaars waren godsdienstige mannen. Het Evangelie bezielde Raphaël en Rubens. Vondel, katholiek weliswaar en dus dwalend, was in zijn hart een diepgelovig man, vandaar dat hij als dichter werk voortbracht dat van heel wat hoger gehalte is dan wat Voltaire uit zijn pen liet vloeien.

En dan de bouwkunst! Vroeger werden prachtige kerken gebouwd; nu worden miljoenen uitgegeven aan operazalen en schouwburgen. Vroeger bouwde, schilderde en dichtte men uit geloof, maar in onze tijd gebeurt het uit weelde, uit zucht naar roem in een 'afgevalen wereld'.

WETENSCHAPPEN

Is het met de wetenschappen beter gesteld? Ze zeggen het, ja, maar het is niet zo. De wetenschap maakt wel vorderingen, maar op terreinen die dienen om hart en zeden en de goede smaak te verpesten. Het doel van de wetenschap is niet meer onze verheffing tot God, integendeel, ze wordt misbruikt en aangewend als een wapen tegen Gods openbaring. De natuurkunde beijvert zich om aan te tonen dat het geloof aan geesten nergens op berust. Het natuurrecht wordt geplaatst tegenover de zedenleer die ons door God is geopenbaard. Buffon en Ballenstedt worden alom gelezen en geprezen, ofschoon hun denkbeelden niet stroken met de bijbelse leer. Nog erger is het gesteld met Rousseau, want hij 'heeft den mensch eindeloos verder dan ooit verwijderd van zijnen oorspronkelijken staat, de afhankelijkheid van God'.

CONSTITUTIE

Vroeger ging men ervan uit dat de oorsprong van de menselijke samenleving was zoals die wordt beschreven in het bijbelverhaal over Adam en Eva. Men nam toen aan dat alle mensen afstammen van één mensenpaar. Volken en koninkrijken ontstonden daarna, in de loop van de tijd. De beschikking Gods bepaalde wie door geboorte koning zou zijn. Geleerden en 'ongeleerden', machthebbers en onderdanen hebben er eeuwen lang zo over gedacht.

In onze tijd echter is men hoe langer hoe meer de ijdele theorieën van Montesquieu en Rousseau gaan napraten. Men gaat er nu van uit, dat de maatschappijvorm moet berusten op een verdrag tussen de onderdanen en de overheid. De oorspronkelijke staat is volgens genoemde theoretici de natuurstaat geweest, zoals die in de dierenwereld bestaat. Uit die natuurstaat zou zich, door toedoen van de mens, geleidelijk aan een meer georganiseerde maatschappij hebben ontwikkeld. Mensen zouden zich hebben verenigd en onderling hebben vastgesteld, dat voortaan niet meer het recht van de sterkste zou gelden, maar dat iedereen zonder uitzondering onderworpen zou zijn aan wetten. Het is echter duidelijk dat die zogenaamde natuurstaat zich alleen maar heeft voorgedaan 'in de gekrenkte hersenen van zommige rampzalige filosofen'. Het is immers ondenkbaar dat mensen vrijwillig afstand

zouden doen van hun neigingen en driften terwille van het algemeen belang. Hier is nou echt sprake van verblindheid. In werkelijkheid is het zo, dat de verplichtingen van de burger ten opzichte van de staat worden afgedwongen door de machthebber en even weinig te maken hebben met een voorafgaand verdrag als de verplichtingen van een kind ten opzichte van zijn ouders.

De hedendaagse theorieën voeren ons weer terug tot de onwetende Romeinse rechtsgeleerden, die ook niet beseften dat bij het recht een hogere macht in het spel is. Alles wordt tegenwoordig verklaard uit verdragen: bij verdrag hebben de natuurmensen zich verenigd tot een maatschappij en bij verdrag hebben ze zich aan regels gebonden. Bij al die onzin, bij dat belachelijke en betreurenswaardige denkbild van een maatschappelijk verdrag durft men nu ook nog eens aan te komen met de idee van de 'oppermacht des volks'. Vorsten en overheden zouden verantwoording verschuldigd zijn aan 'het volk'!

Onze voorouders hebben altijd heel anders gedacht over de oorsprong van het overheidsgezag dan Voltaire en zijn aanhang. Voor hen was de koning met gezag bekleed, zoals de vader het recht heeft gekregen om zijn gezin te besturen. De koning regeert over het 'gezin' dat door zijn volk wordt gevormd.

De vraag is dan vanzelfsprekend, hoe de koning zijn gezagspositie verwerft. Het antwoord daarop is heel eenvoudig: hij krijgt zijn gezag door 'geboorte, of door eene onmiddellijke (sic-JK) roeping, zalving en kroning'. Hij kan zijn vorstelijke positie ook verwerven door de 'bestiering der gebeurtenissen'.

Koningen zijn uitsluitend verantwoording verschuldigd aan God, niet aan mensen. De onderdanen zijn 'kinderlijke eerbied verschuldigd' aan hun koning, die onschendbaar is en absolute gehoorzaamheid mag eisen. Die gehoorzaamheid mag alleen worden geweigerd, als die zou verplichten tot een handelwijze die indruist tegen de wil van God. De apostel Paulus heeft er al op gewezen: 'Alle ziele zij den machten over haar gestelt onderworpen. Want daer en is geen macht dan van Godt; en de machten die daer zijn, die zijn van Godt geordineert'.

En wat wordt daar in onze tijd tegenover gesteld? De constitutie! Engeland heeft een constitutie en daarom willen plotseling alle volkeren zoiets hebben. Nu hoef je maar een blik op Engeland te werpen om te zien wat daarvan het gevolg is. De verkiezing van de zogenaamde volksvertegenwoordigers voltrekt zich daar op 'zedelooze wijze', om maar te zwijgen van de manier waarop de stemmen worden gewonnen. Daar moesten die 'hoog geroemde liberalen onzer dagen' maar eens gaan kijken.

Wat is nou zo'n constitutie? Het is een verdrag dat moet verhinderen dat de koning misbruik maakt van zijn macht. Maar wie beoordeelt of de koning in strijd met de grondwet handelt? Het volk? In dat geval zou het volk tegelijkertijd rechter en belanghebbende partij zijn. Dat is ondenkbaar. Altijd weer zal blijken dat het recht bepaald wordt door degene die de macht heeft. Zolang het leger de zijde van de vorst kiest, kan deze ongestraft zijn macht te buiten gaan. Een stuk papier zoals een constitutie biedt dus geen enkele garantie voor vrijheid en recht. De enige waarborg daarvoor is gelegen in het geweten van de koning en in het feit dat hij eens verantwoording van zijn daden zal moeten afleggen tegenover 'Gods vierschaar'.

De koning is tegenwoordig gebonden aan zijn eed op de grondwet. Maar als hij vindt dat die tekort

doet aan zijn gezag, aan zijn waardigheid als vorst, aan zijn positie als plaatsbekleder van God, kan hij de grondwet geheel of gedeeltelijk ongeldig verklaren.

GEBOORTE

Geboorte is volgens de wijsgeren van deze eeuw een zuiver toevallige aangelegenheid, waaraan geen rechten kunnen worden ontleend. Eer en macht, evenals iedere andere onderscheiding, komen iemand alleen toe, als hij zich op een of andere manier verdienstelijk heeft gemaakt. Deze redenering is onjuist, want verdienste is even toevallig als geboorte. Als iemand verdiensten verwerft, dan is dat niet een gevolg van zijn eigen daden, maar van de daden die God hem heeft laten verrichten. Dat laatste past echter niet in de hedendaagse denkwijze, die grote daden en verdiensten nu eenmaal toeschrijft 'aan den adel van den mensch'.

Het is daarbij wel opmerkelijk dat degenen die zo hoog opgeven van 'den adel van den mensch' ons tegelijkertijd willen doen geloven dat wij van de apen of de vissen afstammen, 'die zich door eene lange opvolging van eeuwen tot den staat van mensch vervolmaakt hebben'.
'Onnoozele volken! met welke drogredenen zijt gy verleid geworden, en door welke elendelingen!'

PUBLIEKE OPINIE

Het was eeuwig en altijd de publieke opinie die alle kwaad berokkende, zoals duidelijk blijkt uit de bijbelse geschiedenis. Deze onloochenbare waarheid wordt niet erkend door 'den hoogmoed dezer eeuw'. De mensen zijn niet in staat om juist te oordelen, juist te handelen, het juiste te willen, als zij niet bestuurd worden door de hand van God, of door machten die door God boven hen zijn gesteld.

Tegenwoordig wordt algemeen aangenomen dat regeringen zich moeten laten leiden door de publieke opinie. Maar dat komt er op neer dat 'roemzuchtige woelgeesten of fortuinzoekers' het voor het zeggen krijgen, als zij erin slagen de publieke opinie te beïnvloeden. Dat laatste gebeurt nu al in heel Europa, waar de dagbladen zich macht aanmatigen en het werk van de overheden bekritisieren. Tegen de oproerige taal van dagbladschrijvers, 'die men streng behoorde te tuchtigen', komen weliswaar andere dagbladschrijvers in het geweer, echter niet om het volk op de juiste weg terug te brengen, maar om het weer op een andere manier te misleiden. Het is allemaal het gevolg van de hoge waarde die men toekent aan de publieke opinie en aan de 'onbepaalde vrijheid van de drukpers in deze rampzalige tijden'.

'Wel aan dan, gy Vorsten'. Duld het niet langer dat de banden wegvallen die mensen onderling en hen allen samen met de hemel verbinden. Zorg ervoor dat de jeugd geleid wordt door leraren die hun de vreze des Heren bijbrengen in plaats van heidendom en 'vrijgeesterij'. En leg de drukpers aan banden. U kunt het niet toestaan dat ellendige broodschrijvers ongestraft en ongehinderd de spot drijven met alles wat goed en heilig is. Schenk onder geen voorwaarde eretekens aan degenen die onder het mom van 'menschlievend liberalismus' uw koningstroon trachten te ondermijnen en het volk van hun godsdienst willen beroven.

ONDERWIJS

En dan het onderwijs! Over het hoger onderwijs kunnen we kort zijn, al zal niemand durven beweren dat het beter is dan vroeger. Het lager onderwijs verdient vóór alles onze aandacht, want daarmee is het werkelijk allerbedroevendst gesteld. Daar hebben veel veranderingen plaatsgevonden en met die veranderingen is veel ongodsdienstigheid en onzedelijkheid binnengeslopen. Twee in het oog springende misstanden doen zich in het onderwijs voor sinds pedagogen als Pestalozzi en Lancaster van zich hebben doen spreken.

In de eerste plaats moet worden genoemd het verregaande prikkelen 'van de eer-, glorie- en ijver-zucht'. Daarin schuilt een groot gevaar voor het lichaam en de ziel van de leerling. Kinderen gaan daardoor denken dat de deugd alleen maar beoefend moet worden omwille van de eer die daarmee te behalen valt. Op die manier krijgen ze een volkomen verkeerd beeld van de wereld waarin zij leven. Verwerpelijk is het zonder meer, dat men leerlingen op school laat rondlopen met een 'eerebord' of een 'schandbord'. Zoiets maakt goede leerlingen hovaardig, terwijl zwakke leerlingen daardoor diep worden vernederd.

Ook onze voorouders werkten op het eergevoel, maar in mindere mate en veel voorzichtiger. Kinderen die niet hun best deden, werden door hen ook gestraft, maar niet met een schandbord vernederd. Ze kregen een 'lichte lichaamlijke kastijding', in de geest van koning Salomo, die immers gezegd heeft: 'En weert de tucht van den jongen niet. Als gy hem met de roede sult slaan, en sal hy niet sterven. Gy sult hem met de roede slaan en sijne ziele van de helle redden'.

Een tweede misbruik waarop de aandacht moet worden gevestigd, is de omvang van de onnutte en onvolledige kennis. Aan alle kinderen wordt alles geleerd, ook dingen die zij met hun gezond verstand zelf kunnen achterhalen. Ons onderwijs is gericht op waanwijze kindergeleerdheid. Van geleerdheid is hier overigens geen sprake, want zij kunnen slechts napraten en weergeven wat zij van buiten hebben geleerd. Wat zij vertellen, hebben zij op de lippen, maar niet in het hoofd of het hart.

Tegenwoordig verkeert men in de waan dat men genieën kweekt door iedere boerenjongen na te laten praten dat de aarde rondom de zon draait en dat onze voorouders grote domkoppen waren, omdat zij dat niet wisten. Kinderen die zoiets op school leren, hebben al gauw het gevoel dat zij slimmer zijn dan hun ouders, waardoor zij uitgroeien tot 'ingebeelde wijsgeertjes (...) opgeblazen van hoogmoed'. Goede landbouwers, werk- en ambachtslieden zullen er in de toekomst niet meer zijn. Alleen nog maar mensen die een leerstoel proberen te bemachtigen. Iedereen zal tot de hoogste standen willen behoren, wat uiteindelijk zal leiden tot een totale ontwrichting van de maatschappij: 'het maatschappelijk ligchaam wordt met eene beroerte bedreigd, waar de buitengewone tusschenkomst van God-alléén haar voor behoeden kan, of van genezen'.

VRIJHEID EN VERLICHTING

We beschouwen onze tijd als een eeuw van vrijheid en verlichting, terwijl wij in werkelijkheid leven in een eeuw van: slavernij, bijgeloof, afgoderij, onkunde en duisternis.

Een eeuw van slavernij

De mensen van onze tijd gaan gebukt onder de dwingelandij van de wijsbegeerte. Zij worden bedreigd met de dood op het schavot of met vervolging overal waar de liberalen aan de macht komen. Ontelbare regels en omslachtige voorzieningen verlammen daar de staat en wat er wordt aangediend als vrijheid, is in wezen niets anders dan de vernietiging van de persoonlijke vrijheid. Vandaar dat veel mensen terugverlangen naar de oude tijd, toen zij het bestuur van de staat nog aan de machthebbers konden overlaten. Nu moet iedere gegoede burger beslissen over algemene volksbelangen, terwijl hij daar helemaal geen verstand van heeft. In de rechtspraak wordt de vraag naar de schuldigheid of de onschuldigheid van de aangeklaagde niet meer beantwoord door de rechter, maar door 'gezworenen'.

Maar ja, wat kun je verwachten in een eeuw die zich laat leiden door het Franse Wetboek. De vruchten die een dergelijke tijd afwerpt zien er verleidelijk uit, maar de smaak ervan is verpestend en het sap ervan is een dodelijk gif.

Een eeuw van bijgeloof

De geleerden en beschaafden van onze tijd zijn bijgeloviger dan ooit. Als iemand iets heeft bedacht om een of ander kwaad te bestrijden, dan vindt hij altijd wel een ander die direct bereid is om dat bedenksel in de praktijk uit te proberen. Zo iemand gaat niet eerst de zaak eens zelf onderzoeken en toetsen aan de beginselen van de waarachtige godsdienst. Het komt niet bij hem op, zich af te vragen of die uitvinding geen bedreiging zou kunnen inhouden voor de mensheid. De tijd zal ons leren welk heil er gesticht is door die onbezonnen verbeteraars, die geen rekening houden met Gods voorzienigheid.

Afgoderij

Zoals in de oude tijden worden ook nu weer afgoden vereerd: de Mammon van het geld en de Moloch van de zedeloosheid. Ook mensen worden verafgood, wijze en domme mensen die bij de tijdgeest genade vinden. Er worden erediensten georganiseerd voor Jenner (de uitvinder van de koepokstof – JK) en voor Laurens Koster (de vermeende uitvinder van de boekdrukkunst – JK). Al doende beseft men niet dat men met zulke verfoeilijke plechtigheden de kerk ontheiligt.

Onkunde

De verlichting van het verstand, waarop onze eeuw zich zo graag beroept, heeft alleen maar verwarring gesticht. Allerlei begrippen zijn in omloop, die men van elkaar overneemt. Voor zelfstandig onderzoek is geen plaats; echte geleerdheid wordt niet nagestreefd. Het verstand van de mensen is totaal verwrongen door de drogredenen van de Franse en Duitse denkers. Oorzaak van deze wantoestand is het algemeen geloof in de onfeilbaarheid van 'den natuurlijke mensch'. Het geloof in een hogere werkelijkheid en in het bestaan van goede en kwade geesten heeft daarvoor moeten wijken en is voorwerp van spot geworden. En dat terwijl een verschijnsel als het magnetisme het onomstotelijk bewijs levert dat er wel degelijk een geestenwereld bestaat. Wat de bijbel over engelen en duivels leert, wordt bekritiseerd vanuit de waanwijsheid die men bij Voltaire heeft opgedaan.

Duisternis

Doordat de oude beginselen worden veracht en verworpen, verkeert de hele samenleving in staat van onzekerheid. Men keert zich af van het hemelse licht, om zijn heil te zoeken in de 'helsche duisternis'. Daarbij neemt men zijn toevlucht tot een wijsbegeerte die in wezen strijdig is met het mens-zijn.

BESLUIT

(In het laatste hoofdstuk vat Da Costa alles nog een keer samen. Helemaal hopeloos acht hij de zaak nog niet, want in de duisternis zal ooit weer het licht gaan schijnen. Gelovige christenen kunnen daarop vertrouwen, omdat het 'woord des Heeren' hen daarvan verzekert. Een oproep die hij richt tot de onderwijsgeevenden, wil ik toch nog even aanhalen, omdat ik me daar in zekere zin bij betrokken voel:)

'Leeraars der jeugd! keert te rug van den weg, waarop de verderfelijke Tijdgeest het onderwijs gevoerd en voortgesleept heeft. Geen ijdele theorieën meer van menschelijke verdienste, van menschelijke zelfgenoegzaamheid, van menschelijke volmaakbaarheid!'